

Ugye melyik szabály alól ne találnánk kivételt?

Molnár Cecília Sarolta
MTA Nyelvtudományi Intézet

A magyar *ugye* partikula kijelentő és kérdő mondatokban fordul elő (l. Péteri 2002, 2015; Gyuris 2009; Alberti-Kleiber 2014). Mondatbeli pozíciója változatos:

- (1) (Ugye) holnap (ugye) elmegyünk (ugye) moziba (ugye)?
- (2) (Ugye) tegnap (ugye) elmentünk (ugye) moziba (ugye).

Keszler (2000) és Péteri (2015) a kérdő mondatfajta formális jelölőjének tartja az *ugyé-t*; a kérdőmondati használatok egy része utókérdés (l. Ladd 1981; Reese-Ascher 2007). Ennek az elemzésnek ellentmond, hogy kijelentő mondatokban is megjelenhet. Itt nem a mondatfajta formális jegyeinek meghatározásához vagy az igazságfeltételek megváltoztatásához van köze, hanem ahhoz, hogy a beszélő hogyan látja a mondat propozicionális tartalma és a *common ground* viszonyát (l. Gyuris 2009). További vizsgálatra szorul, hogy a különböző mondatfajta pozíciókban való előfordulása hogyan befolyásolja az interpretációját. Ráadásul a fenti (1-2) változatai különböző intonációval is megvalósíthatók. Ez tovább bonyolítja az *ugyé-t* tartalmazó mondatok használatának megértését.

Abuczki (2015) a HuComTech multimodális korpusz találataira alapozva írja le az *ugye* lehetséges használatait. Szerinte (i) szerepelhet kérdő mondatokban utókérdésként; (ii) kijelentő mondatokban, illetve retorikai kérdésekben lehet evidenciális funkciója; (iii) kijelentő mondatokban lehet emfatikus funkciója is.

A szakirodalom úgy tartja számon, hogy az *ugye* információt váró, kiegészítendő kérdésekben (kérdőszavas kérdő mondatokban) nem fordulhat elő (l. Keszler 2000; Péteri 2002, 2015; Gyuris 2008).

- (3) *Ugye kivel találkoztál? (Gyuris, 2008: 658.)

Abuczki (2015) sem említ ilyen adatot a HuComTechből. A Budapesti Szociolingvisztikai Adatbázisban (BUSZI-2, irányított beszélgetések) azonban több példát is találunk arra, hogy a kérdőszavas kérdő mondatban előfordul az *ugye* partikula:

- (4) Igen, hát... Mi[t] csináljunk, **ugye**?
- (5) **Ugye** akkor hol dogozott az édesapja?

Felmerül a kérdés, hogy i) elszigetelt, véletlenszerű jelenségről, performanciahibáról van szó, ami kizárólag az élőbeszédben fordul elő, vagy ii) beilleszthetőek ezek a különleges használatok az *ugyé*-vel kapcsolatos eddigi leírások közé, tehát tekinthetjük mindegyiket retorikai kérdésnek, esetleg iii) egyéb módon, de a formális leírások elveivel összhangban magyarázhatóak ezek az adatok? A Magyar Történeti Korpuszban talált hasonló példák alapján azt a megoldást valószínűleg elvethetjük, hogy véletlenszerű hibáról van szó:

- (6) Vajjon mit okvetetlenkedik ez ott, **ugye**? (Gulácsy Irén: *A bogár*, 1928.)

Előadásomban a fenti iii) megoldás mellett fogok érvelni. Osztályozom az *ugye* előfordulásait; kérdőmondatbeli megjelenéseit összevetem az utókérdések irodalmában előforduló jellemzéssel. Megvizsgálom, hogy a magyarban formailag mi jellemzi a retorikai kérdéseket. Végül megvizsgálom, hogy a fenti, *ugyé-t* tartalmazó kérdőszavas kérdések esetében inkább az eldöntendő vagy inkább a kijelentő mondati *ugye*-használatok jellemzői érhetők-e tetten.